

T. B. M. M.

ZABIT CERİDESİ

CİLT : 18

Birinci İçtima

1.3.1338 Çarşamba

Münderecat

	Sayfa	Sayfa
1. — Zaptı sabık hulâsası	2	
2. — Nutuklar	2	
1. — Üçüncü içtima senesinin küşadı münasebetiyle Reis Gazi Mustafa Kemal Paşa Hazretlerinin irat buyurdıkları nutuk	2 : 16	arkadaşlarının ve Gazianteb Mebusu Kılıç Ali Beyin, Reis Paşa Hazretleri tarafından irat buyurulan nutkun neşri hakkında takrirleri 18:19
3. — Azayı kiram muamelâtı	19	
1. — Divanı Riyaset intihabı (Reisi-sani, reisvekilleri, idare memurları ve kâtipler)	19:20,25:26	3. — Bolu Mebusu Tunalı Hilmi Beyin, Reis Paşa tarafından iradolunan nutuktan, köylülerimizin ululuklarına mütaallik sözlerinin ajansla derakap neşnedilmesine dair takriri 22:23
2. — Azayı kiramın bakur'a şubelere tefriki	20:22,26	4. — Bolu Mebusu Tunalı Hilmi Beyin, Türk milletinin hakkını hariçte müdafaa için çalışmış olan ecnebi bâzı zevata teşekkürname yazılmasına dair takriri 23
4. — Takrirler	18,22	5. — Saruhan Mebusu Reşad Beyin, Murakabe Encümeninin sureti teşkili hakkında takriri 23:25
1. — Gelibolu Mebusu Celâl Nuri Beyle arkadaşlarının, iydi millimize iştirak eden Rus ve Azerbaycan Cumhuriyetlerine ve sefirleri Aralof ve İbrahim Abilof'a teşekkürü mutazammın cevap yazılmasına dair takriri	18	5. — Muhtelif evrak 16
2. — Gelibolu Mebusu Celâl Nuri Beyle		1. — Üçüncü içtima senesinin küşadı münasebetiyle, Rusya Sosyalist Federatif Şûralar Cumhuriyetinin Türkiye'de salâhi-

yettar mümessili Aralof'tan gelen tebliğ
mektubu

16:17

2. — Üçüncü ictima senesinin hüsnü

münasebetiyle Azerbaycan İctimai Şura
mahuriyeti Türkiye Mümessili İbrahim
Abilof'tan gelen tebrik mektubu

17:18

BİRİNCİ CELSE

Açılma saati : 1,30

REİS — Mustafa Kemal Paşa Hazretleri

MUVAKKAT KÂTİPLER : Mahmud Said Bey (Mu.), Ziya Hurşid Bey (Lâzistan)

MUSTAFA KEMAL PAŞA. — Celseyi açıyorum. Zaptı sabık okunacak.

1. — ZAPTI SABIK HULÂSASI

Birinci Celse

Birinci Reisvekili Musa kâzım Efendinin tahtı Riyasetlerinde bilinkat zaptı sabık hulâsası kıraat ve aynen kabul olundu.

Ziraat Bankasıyla Evkaf bütçelerinin tehiri müzakereleri karargir oldu. Ziraat Bankası mevcudundan Büyük Millet Meclisinin kararı olmaksızın Hükümete ikrazatta bulunulmamasına dair Gümüşane Mebusu Hasan Fehmi Beyin teklifi kabul olunarak teneffüs edilmek üzere celse tatil olundu.

İkinci Celse

Reisisani Adnan Beyin tahtı Riyasetlerinde bilinkat yedi milyon liralık Avans Kanunu müzakere edilerek maddeleri aynen ve 1338 senesi Muvaazenei Umumiye lâyihasının, 13, 6, 18, 19, 20, 21, 23 ncü maddeleri Avans Kanununun maddeleri olmak üzere ve heyeti umumiyesi bir müstenkif ve on dört redde karşı yüz elli dört reyile kabul edilip saat altıda ikinci ictima senesinin son celsesine nihayet verildi.

Büyük Millet Meclisi Reisi

Mustafa Kemal

Kâtip

Ziya Hurşid

Kâtip

Mahmud Said

REİS — Zaptı sabık hakkında mütalâa varmı efendim? Zaptı kabul edenler lütfen ellerini kaldırsın, zaptı sabık kabul olunmuştur.

2. — NUTUKLAR

1. — Üçüncü İctima senesinin küşadı münasebetiyle Reis Gazi Mustafa Kemal Paşa Hazretlerinin irat buyurdıkları nutuk

REİS — (MUSTAFA KEMAL PAŞA HAZRETLERİ) — Efendiler: bugün İkinci İctima senemizi ikmal ederek üçüncü Milli seneye giriyoruz. Bu mazhariyetten dolayı Cenebîhakkı hamdî sena ederim. Bu geçen sene zarfında Meclisi Âlice, milletçe ve orduca sebk eden fedakârene mesaiyi de tebcil ederim. Pek mütelevvi hâdiselerle mahmûl olan bu mücadele seneleri teakubettikçe, bütün erat ve tabakatı millete istiklâl ruhunun en harareti füyuzatı inkişaf etmektedir. Geçirdiğimiz ikinci milli senenin en mütebariz vasfı olarak, iş ve ordu safalarında çalışan efradı milletle askerlerin nâkabili tahammül tazyikat altında icbar edildiğimiz bu kanlı maceraya alışmış ve ona saik olan müellim mecburiyetleri anlamış olmalarını zikredebilirim. Sözlerimin başında memleketin en aziz unsurları bulunan bu iki tabakai millet hakkındaki sitayişlerimi tezkâr eyledikten sonra dahilî ve haricî ve umumi vaziyeti siyasiyemiz hakkındaki noktai nazarlarımı izaha geçiyorum:

Efendiler; Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümetinin dahili idare ve siyasette düsturu, Teşkilâtı Esasiye Kanunumuzun birinci maddesiyle misakı millimizin birinci ve beşinci maddelerinde katî ve sarîh olarak gösterilmiştir. Buna nazaran, idare usulümüz bilâkaydüşart hâkimiyetine sahibolan halkın mukadderatını bizzat ve bilfiil idare etmesi esasına müstenittir. Meclisi Âlilerine takdim edilmiş olan Müfettişi Umumilik, İdarei hususiye vilâyat ve İdarei nevahi kanun lâyhalarının bu ruhu ihtiva ederek, kesbi kanuniyet edecekleri tabiidir. Bu kanunlarla beraber derdesti müzakere bulunan Heyeti Vekilenin vazife ve mesuliyetine mütallak lâyiha kesbi kanuniyet eylediği takdirde, idarei umumiyemizde esaslı bir vuzuh ve küşayış hâsıl olacaktır. Efendiler; Türkiye halkı ırkan ve dinen ve harsen müttehit, yekdiğerine karşı hürmeti müteakabile ve fedakârlık hissiyatıyla meşhun ve mukadderat ve menafii müşterek olan bir heyeti içtimaiyedir. Bu camiada hukuku ırkıyeye, hukuku içtimaiyeye ve şerâiti muhitiyeye riayet, siyaseti dahiliyemizin esas noktalarındandır. Dahili teşkilâtı idaremizde bu esasî noktanın, halk idaresinin bütün mânâyı şâmilıyla lâyık olduğu derecei inkışafısal edilmesi siyasetimizin icabatındandır. Ancak, haricî düşmanlara karşı daima ve daima müttehit ve mütesanît bulunmak mecburiyeti de muhakkaktır. Türkiye halkına dâhil olup akalliyet halinde bulunan anasırı Hristiyanîyenin hukuku dahi dünyanın en medeni milletleri meyanında yaşayan akalliyetlere verilmesi Düveli İtilâfiye ile muhasımları ve bâzı müşarikleri arasında takarrür eden esasatı ahdiye dairesinde memaliki müteceviredeki Müslüman ahalinin de aynı hukuktan istifade eylemesi ümniyesiyle müeyyet ve müemmendir. Akalliyetlerle beraber, bilûmum halkın refah ve saadatinin ve kavaninin bahsettiği her türlü haklarının masuniyetinin temini ve memlekette hâkimiyeti kanuniyenin teyidi dahili idare ve siyasette değişmez bir düsturumuzdur. Geçirdiğimiz senenin vaziyeti dahiliyesini telhisan ifade edebilmek için bâzı nikatı zikredeceğim.

Bu sene zarfında bütün aksamı memalikte sureti umumiyede müstakil ve ârızasız bir manzarai sükûn ve asayiş devam eylemiştir. Bâzı işgalât neticesi olarak geçen senenin evailinde Koçgiri'de zuhur eden hâdise, ittihaz edilen te-

ciabirle teskin edilmiştir. Duçarı işgal olanlar hakkında da Hükümetçe lâzimei âdil ve şefkat ifa olunmuştur. Yunanlıların teşvikat ve terti-batiyle ihtilâlkârane teşebbüsatta bulunanların da tasavvur eyledikleri emeller akim bırakılmıştır. Umuru Dahiliyenin emniyetle tedvirinde en mühim ve maddi vasıta olan jandarma teşkilâtı mühim kıtaat ilâvesiyle takviye edilmiş ve mütaaddit jandarma mektepleri açılmıştır.

Dahiliyeye ait umurdan olmak üzere Posta ve Telgraf İdaresinde vücuda getirilen bâzı teceddüdat da memnuniyete şayandır. Efendiler milletimizi asayiş tam halinde yaşatmak nuhbei âmâlimiz olduğu gibi onun sıhhatine itina etmek ve vasaiti mevudemiz nispetinde âlâmı içtimaiyesine çaresaz olmak da Hükümetimizin cümlei vazâifindendir. Bu cümleden olmak üzere memleketimizin etibba ihtiyacı imkânın müsaadesi nispetinde telâfiye uğraşıldı. 1336 senesinde iki yüz altmış tabip müstahdemdi. Bu miktar, bu geçen sene zarfında üç yüz on ikiye iblâğ edildi. Elli tabibin daha tedarikiyle hekim-siz kazalara izamları tasavvur edilmektedir. Bu sene emrazı sâriye istilâsına meydan verilmedi, başgösterenler derhal tedabiri sıhhiye ittihaziyle olduğu yerde itfa olundu. Emrazı sâriyeye karşı en katî tedbir olan aşilar artık tamamiyle memleketimizde istihsal olunmaktadır. Üç milyon küsur kişilik çiçek aşısının Sivas'ta istihsal edilmiş olduğunu zikretmek bu bapta kâfi bir fikir verebilir. Memleketin malaryalı muhitlerinde miktarı kâfi kinin tevzi edildi. Fren-gi âfetinin itfası için de mümkün olan meblâğ sarf edildi. Ve emrazı içtimaiye ile mücadelemin daha müsmir ve daha şâmil bir şekilde ifası esbabı da ihzar edilmiştir.

Efendiler; muaventi içtimaiye umurundan da muhtasaran bahsetmek isterim. Harbi Umumi esnasında bu cihetlere iltica etmek mecburiyetinde kalan vilâyatı Şarkıye ve müstahlasa halından rub'u memleketlerine tahrik edilmiştir. Bunların hemen nısfı yurtlarına vâsıl olmuştur. Bu sene mütebaki mültecilerin de iadesi mukarrerdir. Ahiren istihlâs edilen Adana ve Gaziantep mültecileri memleketlerine iade olundular. Henüz istihlâs edilemeyen vilâyatı Garbiye mültecilerine imkân nispetinde muavenette devam olunuyor. Yurtlarına yeni avdet edenlere kanu-

nu mahsus mucibince, yemeklik, tohumluk itası, muafiyet temini ve saire gibi teshilât iraesî suretiyle muavenet edilmektedir. Muhacir ve mülteci eytamı için açılan darüleytamların birer dârüssınaa haline getirilmelerine çalışılmaktadır. Hududu milliye haricinde kalan yerlerden iltica eden dindaşlarımız, şimdilik yalnız muaveneti nakdiye görmektedirler. Bu sene bunların ve daha memleket dâhilinde muhtacı iskân olanların iskânlarına başlanacaktır. Sıhhiye ve muaveneti içtimaiye hususâtında takibettiğimiz gaye şudur : Milletimizin sıhhatinin muhafaza ve takviyesi, vefiyatın tenkisi, nüfusun tezyidi, emrazi içtimaiye ve sâriyenin gayrimüessir bir hale ifrağı, bu suretle cfradı milletin dinç ve sâye kabiliyettar bir halde sahihülbeden olarak yetiştirilmesi... Bu yurtları düşman elinde kalan millettaşlarımıza muavenet ve ilmî bir tarzda iskâna ehemmiyeti mahsusa verilmektedir. Bu bapta lâzımgelen tetkikat yapılmakta ve bu gayeleri temin edecek programlar tertibolunmaktadır.

Efendiler; Hükümet memlekette kanunu hâkim kılmak ve adaleti hüsnü tevzi etmekle mükelleftir. Bu itibarla adliye işi pek mühimdir. Binaenaleyh siyaseti adliyemizi de izah etmeyi faydalı buluyorum. Siyaseti adliyemizde takibedilecek gaye, evvelâ halkı yormaksızın süratle, isabetle, emniyetle adaleti tevzi etmektir. Saniyen, heyeti içtimaiyemizin bütün dünya ile teması tabii ve zaruridir; bunun için seviye adaletimizi bilcümle medeni hayatı içtimaiyenin seviye adaleti derecesinde bulundurmak mecburiyetindeyiz. Bu hususâtı tatmin için mevcut kanun ve usullerimizi bu nikatı nazardan ıslah, ihya ve tecdidetmekteyiz ve edeceğiz. Bunda memleketimizin vüsati, vesaiti serianın noksanı ve sair mevani ile müşkülâtta başka, bâzı mahaller hayatı içtimaiyelerindeki hususiyetler de nazarı dikkate alınmıştır.

Efendiler; terakkiyatı asriye milletlerin medeni ihtiyaçlarını tevsi, teksir ve tenvi ve bu ihtiyacı medeniye ile mütenasip medeni hakların vücudunu istilzam eder. Her devletin mensubolduğu heyeti içtimaiyenin derecesi temeddüniyle mütenasip, mevzuatı hukukîyesi vardır. Dünyada mevcut bilcümle medeni devletlerin kanunu medenileri hemen yekdiğerinin pek yakındır. Bizim milletimiz ve

Hükümetimiz fikri adalet ve zihniyeti adalet noktasında hiçbir medeni kavimden dün değildir. Belki tarih bu noktada yüksek olduğumuza şahadet eder. Binaenaleyh; bizim dahi mevzuatı hukukîyemizin bilcümle medeni devletlerin müdevvenatı kanuniyesinden nâkıs olması caiz değildir. Mücehadatımızın mâtuf olduğu istiklâli tam mefhumunda istiklâli adlîmizin de mündemiç bulunduğu tabiidir. Binaenaleyh; her müstakil devletin bir hakkı lâyenfekki olan tevzii adalet vazifesine kimseyi karıştıramayız. (Bravo sesleri)

Efendiler; bizim elyevm mevcudolan Kanunu Medenimiz Mecelledir. Bu Kanunu Medeni takriben yarım asır evvel Cevdet Paşa merhumun tahtı Riyasetinde bir heyeti ilmiye marifiyeyle tertibolunmuştur. İşte, o mecellenin kaidi külliyesindeki; «Ezmanın tegayyürü ile ahkâmın tegayyürü inkâr olunamaz.» Kaidei fıkhiyesi siyaseti adliyemizde üssülesasımızdır. Bu esas dâhilinde hareket eden Adliye Vekâletimiz mecellenin ihtiva veya tatmin eylemediği ihtiyacı asır ve nâsı, evfak ahkâmıla tevsi ve tarsin lüzumunu takdir eylemiştir. Ve bu hususla iştigal etmek üzere, mütehassıslardan mürekkep bir heyet teşkili için bir kanun lâyihası tanzim edilmek üzeredir. Adliye Vekâletinin bu prensip dairesindeki mesaisi cümlesinden olmak üzere, hâkimi münferitlik teşkilâtının hemen yüzde doksan nispetinde; bütün aksamı memalike tabiki ve bilhassa hâkimi münferitlik kanunlarının, usulü muhakematın sulh hâkimleri usulüne tevfikı suretiyle adaletin sürati tevziinin temini ve yine umuru adliyenin sürat ve muvaffakiyetle tedvirini teminen on adliye müfettişliği ihdası ve muamelâtı ithamiyenin ilgası ve tababeti adliye müessesesinin vücuda getirilmesi hususları zikre şayandır. Usulü muhakematı cezaiyenin ıslahı, aşiret hayatı geçiren bâzı manatik halkının ihtiyacı tabiiye ve içtimaiyeleriyle mütenasip bir usulü adlî ihzarı, ve hapsanelerin ıslahı gibi, diğer hususâtı mühimme vekâleti aidesinin yeni sene zarfındaki mevzuu mesaisini teşkil etmektedir. Hükkâm ve mensubini adliyenin şerefi hizmetleriyle mütenasip liyakati mümtazeye malik bulunmaları adliyemizin ruhu mesabesindedir. Teşekkür olunur ki, Adliye Vekâletimiz mevcut mahakimimizi evsafı mahsusayı haiz hükkâmıla teşhiz ve takviye edebil-

mek için, bir Hukuk Fakültesi tesisine karar vererek Meclisi Âlinin muvafakatini almıştır. Bu müessesesi âliye için 1338 senesi bütçesine lâzımgelen meblâğ ithal olunmuştur. Bir kısmı mühimmi vücuda getirilen ve kısmı diğerinin de intacına çalışılan bu hususatin ikmalî hayatı adliyemize bütün dünyaca şayanı kabul bir manzarai tekâmül bahşeyliyecektir.

Efendiler; siyaseti adliyemizden sonra millî hayatımızın en çok alâkadar bulunduğu iktisadiyatımız hakkındaki efkârımı da arz edeceğim. Bu bahse girmezden evvel noktai nazarımı teşrih etmiş olmak için Heyeti Celilenizden ve bütün cihandan bir sual sormama müsaade buyurunuz.

Türkiye'nin sahibi ve efendisi kimdir? (Köylüler, sadaları) Bunun cevabını derhal birlikte verelim : Türkiye'nin sahibi hakikisi ve efendisi, hakiki müstahsıl olan köylüdür. (Şiddetli ve sürekli alkışlar) O halde, herkesten daha çok refah, saadet ve servete müstahak ve elyak olan köylüdür. (Sürekli alkışlar) Binaenaleyh, Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümetinin siyaseti iktisadiyesi bu gayei asliyeyi istihsale mâtuftur.

Efendiler; diyebilirim ki, bugünkü felâket ve sefaletin baysi yegânesi bu hakikatin gafili bulunmuş olmamızdır.

TUNALI HİLMİ B. (Bolu) — Allah'a çok hamdederim ki, bu sözleri işitiyorum.

GAZİ MUSTAFA KEMAL Ps. (Devamla) — Filhakika yedi asırdan beri cihanın muhtelif aktarına sevk ederek, kanlarını akıttığımız, kemiklerini topraklarında bıraktığımız ve yedi asırdan beri emeklerini ellerinden alıp israf eylediğimiz ve buna mukabil daima tahkir ve tezlil ile mukabele ettiğimiz ve bunca fedakârlık ve ihsanlarına karşı nankörlük, küstahlık, cabbarlıkla uşak menzilesine indirmek istediğimiz bu sahibi aslinin huzurunda bugün kemali hicap ve ihtiramla vaz'ı hakikimizi alalım. (Şiddetli, alkışlar)

TUNALI HİLMİ B. (Bolu) — Yaşa ulu ruhlu paşam, yaşa.

GAZİ MUSTAFA KEMAL Ps. (Devamla) — Efendiler; milletimiz çiftçidir. Milletin çiftçilikteki mesaisini, asri tedabiri iktisadiye ile haddi âzamiye isal etmeliyiz. Köylünün netayîç ve semeratı mesaisini kendi menfaati lehine

haddi âzamiye iblâğ etmek siyaseti iktisadiyemizin ruhu esasıdır. Binaenaleyh; bir taraftan çiftçinin mesaisini tezyidedecek ve müsmir kılacak malûmat, vesait ve alâtı fenniye'nin istikmal ve tamimine ve diğer taraftan onun netayici mesaisinden âzami istifadesini temin eyliyecek tedabiri iktisadiyenin vaz'ına çalışmak lâzımdır. Şimdiye kadar mevcudolan yolsuzluk, asri vesaiti nakliyenin mefkudiyeti, mübadele usullerinin çiftçi aleyhine olması ve Hükümet kanunlarının çiftçiye himaye edememesi gibi mevaniin ref'i lâzımdır. Bu noktada bilhassa mahsulâtı ziraiyemizi mümâsili mahsulâtı ecnebiyeye karşı himayeye mâni olmakla milletimizi bugünkü sefaleti iktisadiyeye mahkûm eden mülga kapitülâsyonların fecaatini hatırlatmadan geçemem. Malûmunuzdur ki, memleketimiz iktisadi teşkilât ve muhit itibarıyla kuvvetli bir halde bulunmuyordu. Ferdî iktisat kıymetleri de serbest mübareze mukavemet edebilecek dereceye vâsıl olmamıştı. Tanzimatın açtığı serbest ticaret devri Avrupa rekabetine karşı kendisini müdafaa edemiyen iktisadiyatımızı bir de iktisadi kapitülâsyon zincirleriyle bağladı. Teşkilât ve ferdî kıymet noktai nazarlarından iktisat sahasında bizden çok kuvvetli olanlar memleketimizde bir de fazla olarak, imtiyazlı mevkide bulunuyorlardı. Temettü Vergisi vermiyorlardı. Gümrüklerimizi ellerinde tutuyorlardı. İstedikleri zaman istedikleri eşyayı, istedikleri şerait tahtında memleketimize sokuyorlardı. Bütün şubâtı iktisadiyemize bu sayede hâkimi mutlak olmuşlardı.

Efendiler; bize karşı yapılan rekabet hakikaten; çok gayrimeşru, hakikaten çok kâhirdi. (Kahrolsunlar, sadaları) Rakiplerimiz bu suretle inkişafa müsait sanayiimizi de mahvettiller. Ziraatimizi de rahnedar eylediler. İnkişaf ve tekâmülü iktisadi ve malîmizin önüne geçtiler.

Efendiler; artık serbest ve müstakil bir hayata atılan Türkiye için, hayatı iktisadiyesini boğmakta olan kapitülâsyonlar mevcut değildir. (Şiddetli alkışlar) Ve olamaz. Hayatı iktisadiyemizin muayyen gayelere tevcihi ve süratle tekâmül ve terâkkisi için ıttihaz olunacak tedabir meyanında memleketimizde Avrupa rekabeti yüzünden mahvedilmiş ve şimdiye kadar ihmal edilegelmiş olan sanayii ziraiyemizi ihya ve as-

ri vesaiti iktisadiye ile teçhiz etmeyi ehemmiyetle nazarı dikkatte tutacağız. (İnşallah sadaları) Gerek ziraat ve gerek memleketin servet ve sıhhatü umumiyesi noktai nazarından ehemmiyeti muhakkak olan ormanlarımızı da asri tedabirle hüsnü halde bulundurmak, tevsi etmek ve âzami fayda temin eylemek esas düsturlarımızdan biridir. Siyaseti iktisadiyemizin mühim gayelerinden biri de menafii umumiyei doğrudan doğruya alâkadar edecek müessesat ve teşebbüsâtı iktisadiyei kudreti maliye ve fenniyemizin müsaadesi nispetinde Devletleştirmedir. Ezcümle; topraklarımızın altında metrük duran maden hazinelerini az zamanda işleterek milletimizin menfaatine küşade bulundurabilmek de ancak bu usul sayesinde kabildir. Maahaza; sırf intifai iktisadi maksadiyle gerek madenlerimizde ve gerek sair hususâtı iktisadiyemizde; umuru nafiamızda kullanılmak istenilen sermayenin sahiplerine Hükümetimizce her türlü sühuletin ıbraz edileceği şüphesizdir. Bu sermayelerin kanunlarımıza tâbi olması da tabiidir. Memleketin iktisadi temelleri ziraat ve sanayii ziraiye olmakla beraber memlekette öteden beri mevcut, meselâ: Sanayii nesciye gibi sanayiîin himaye ve ihyası ve bâzı muntakalarda yeniden teessüs edilecek diğer sanayiîin her suretle himayesi nazarı ehemmiyette tutulacaktır. İktisat Vekâletimizin bir senelik mesaisi bu izah ettiğim nikatı nazar dairesinde cereyan etmiştir. Ezcümle; erbabi mesainin terfihi hayatını temin edecek Zonguldak Amele Kanunu, Anadolu'da nakliyatı umumiyei teshilen otomobil ve kamyon işleteceklerle müsaadat bahşeden nizamname, cephe de harbeden asker ailelerine yardım esasatını da ihtiva eden Mükellefiyeti Ziraiye Nizamnamesi, Meclisçe kabul edilen tohumluk tahsisatından ihtiyacı taayyün eden yerlerde alelûsul tevziat icra edilmesi, Ziraat bankaları vasıtasıyla zürraa alât ve edevatı ziraiyenin mutedil fiyatlarla tevzii ve başkaca bir heyeti mahsus vasıtasıyla ehemmiyetli miktarda yeniden tedariki, ve gümrüklerimizde istihsalâtı milliyein temini revacı için himaye usulünün takarrür ve tatbik ettirilmiş olması bu tarzı mesainin muhassalası olarak, zikre şâyandır. Bundan sonra da umum faaliyeti iktisadiyemizin siyaseti iktisadiyemizi izahan teşrih ve tesbit etmiş olduğum bu nikatı nazar deiresinde, bir

plân dâhilinde, muntazaman tevcihine Heyeti Vekilemizin hasrı himmet eylemesine intizar olunur. Böyle bir projemizin tanziminde umuru nafianın büyük bir mevkii vardır. Çünkü: İktisat hayatının faaliyet ve zindegisi ancak vesaiti münakalenin, yolların, şimendiferlerin, limanların hali ve derecesiyle mütenasiptir.

Efendiler; sırası gelmişken umuru nafia hakkındaki fikirlerimi de arz edeyim: İnşaat ve tesisatı ve işletilmesi mahalli veya umumi menabii varidatımızla kabil olabilecek umuru nafıada ehemmi mühimme tercih suretiyle ihtiyacı memleket tatmin edilecektir. Ancak inşaat ve tesisatın ve işletilmesi bugünkü siai maliyemizle gayrimütenasip cesim sermayelere mütevakıf olan umuru nafıada, ecnebi sermayesinden ve icabına göre ecnebi mütehassıslarından âzami derecede istifade etmek memleketimizin menfaat ve mamuriyetini ve milletimizin saadet ve refahını az zamanda temin noktai nazarından zaruridir. Maahaza; bunda da müstahsillerin ve erbabi mesainin menafii umumiyesi nazarı dikkatten dür tutulmıyacaktır. Umuru Nafia Vekâletimizin bu sene zarfındaki muhassalâi mesaisi hal ve iktidariyle mütenasip görülecek mertebededir. Filhakika; mevcut demiryolları muvaffakiyetle işletilerek, münakalât ve sevkiyatı askeriye temin edilmektedir. Harekâtı askeriye esnasında düşman tarafından tahrib edilmiş olan bir kısım demiryolları ve imalâtı sınaie tamir ve yeniden tesis edilmiştir. Ankara - Sivas hattının mühim bir tünelinin inşaatı ikmal edilmiş, ve diğer nâtamam bulunan iki tünel etrafında güzergâhlar tebdil edilerek, hat temdidolunmuştur. Erzurum, Erzincan arasındaki hattın ikmalî inşası ve Kükürtlü kömür madenlerine bir şube yapılması hususunda ehemmiyetli ameliyat ve tesisat vücuda getirilmiştir. Samsun - Havza hattının tesisi için istihzaratı lâzimedede bulunulmuştur.

Sivas'tan Erzurum'a ve Kastamonu'nun Koghisar'ından bed'ile Tosya, Osmaniç, Amasya, Erbaa, Niksar, Kelkit ve Erzincan'a kadar şimendifer güzergâhına ait istikşafatı iptidaiye icra ve bâzı şose yolları üzerindeki bozukluklar da tamir edilmiştir.

Efendiler; umuru nafıadaki muhassalâi faaliyetin milleti memnûn edecek derecede olmadığını teslim etmek tabiidir. Ancak, umur ve mua-

melâti Devletin her kısmında olduğu gibi; umuru nafiadaki faaliyetin de matlup dereceye isali, kuvvei maliyemizle alâkadardır. Kudreti maliyemizin mahalli sarfını tercihte ise içinde bulunduğumuz şerait ve mehalikin birinci derecede haizi tesir olduğunu zikretmek mecburiyetindeyim. Bu sözlerimden maksat ne olduğu bârizdir.

Efendiler; her şeyden evvel hayat ve istiklâlimizi teminden ibaret olan gayei milliyemize vusulden başka bir şey düşünemeyiz. Binaenaleyh; bizce haizi ehemmiyet olan nokta kudreti maliyemizin bunu kâfil olup olmayacağıdır. 1336 ve 1337 senelerinin fiilî tecaribine ve müspet hesabatına ve bugünkü ahvali dahiliye ve iktisadiyemizin bu geçen iki seneye nispeten, kıyas kabul etmez derecede iyi bir halde bulunmasından hâsıl olan katı ümitlere istinaden arz edebilirim ki memleketimizin menabii varidatı dâvayı millimizin emniyetle istihsalini kâfildir. (Alkışlar) Kuvvei maliyemiz bugüne kadar olduğu gibi hariçten istikraz yapmaksızın dahi, fakirane olmakla beraber, memleketi idare ve gayesine isal edecektir. (Alkışlar)

Mamafih ben yalnız bugün için değil, bilhassa âti için, hayatı devlet ve refahı memleket noktasından hal ve istiklâli malimize çok ehemmiyet verdiğim için, şikâyeti maliyemiz hakkındaki noktai nazarı hulâsaten beyan etmek isterim :

Efendiler;

Bugünkü mücehdatımızın gayesi istiklâli tamdır. İstiklâliyenin tamamıyeti ise ancak istiklâli malî ile mümkündür. Bir devletin maliyesi istiklâlden mahrum olunca o devletin bütün şüabatı hayatiyesinde istiklâl meflûctur. Çünkü her uzvu devlet ancak maliye ile yaşar. İstiklâli malinin mahfuziyeti için şartı evvel bütçenin bünyei iktisadiye ile mütenasip ve mütevazın olmasıdır. Binaenaleyh; bünyei devleti yaşatmak için harice müracaat etmeksizin memleketin menabii varidatıyla temini idare çare ve tedbirlerini bulmak lâzım ve mümkündür.

Efendiler; âzami tasarruf şiarı millimiz olmalıdır. (Şiddetli alkışlar)

Binaenaleyh; usulü malimiz, halkı tazyik ve ızdar etmekten içtinap ile beraber mümkün olduğu kadar harice arzı ihtiyaç ve iftikâr etmeden varidatı kâfiye temin etmek esasına müstenittir.

Şimdiki halde istifade edilemeyen menabii

varidattan müstefidolmak ve halkın bârı tekâlifini tahfif etmek için bâzı mevât üzerinde inhisarlar vaz'eylemek lâzimedendir.

Efendiler! Mazinin ve düşmanların memleket ve milletimizi bütün dünyayı medeniyetle birlikte terakkiye yürümekten menetmiş olan zincirleri, bugün bizi, az zamanda fevkalâde teşebbüsât ve icraatta bulunmaya icbar ediyor. Ancak bu mecburiyetin tatmini ve zayıyatın telâfisi bugünkü kudreti maliyemizin fevkındedir. Bundan dolayı Hükümetimizin her medeni devlet gibi haricî istikrazlar akdetmesine lüzum vardır. Şu kadar ki, istikraz olunan ecnebi paralarını, şimdiye kadar Babıâlinin yaptığı tarzda ödemeye mecbur değilmışız gibi, maksatsız israf ve istihlâk ile bârı düyunumuzu artırarak istiklâli malimizi mârüzü tehlike etmeye katiyen muarızız.

Biz memlekette, mamuriyeti, istihsali ve refahı halkı temin edecek, menabii varidatımızı inkişaf ettirecek müsmir istikrazlara taraftarız.

Efendiler! Buraya kadar bahsettiğim hususât milletinin maddi kuvvetlerini tekâmül ve teali ettiren tedabirdir. Halbuki insanlar yalnız maddi değil, bilhassa; bu kuvayı maddiyede mündemiç kuvayı mâneviyenin tahtı tesirinde âmildirler. Milletler de böyledir. Kuvayı mâneviye ise bilhassa ilim ve iman ile âli bir surette inkişaf eder. Binaenaleyh; Hükümetin en feyizli ve en mühim vazifesi maarif umurudur. Bu umurda muvaffak olabilmek için öyle bir program takibetmeye mecburiz ki, o program milletimizin bugünkü haliyle. İctimai, hayatı ihtiyacıyla, muhitin şeraitiyle ve asrın icabatıyla tamamen mütenasip ve mütevakıf olsun. Bunun için muazzam ve fakat hayalî ve muğlâk mütalâalardan tamamen tecerrüdederek hakikaten nazarı nafizle bakmak ve el ile temas eylemek lâzımdır. Teşebbüs edilecek şeyin neden ibaret olduğu ancak bu suret'e kendiliğinden tezahür eder.

Efendiler! Asırlardan beri milletimizi idare eden hükümetler tamimi maarif arzusunu izhar edegelmışlerdir. Ancak bu arzularına vüsul için Şarkı ve Garbı taklidden kurtulamadıklarından, netice milletinin cehilden kurtulamamasına müncer olmuştur. Bu hazin hakikat karşısında, bizim takibe mecbur olduğumuz maarif siyasetimizin hututu esasiyesi şöyle olmalıdır: De-

miştım ki, bu memleketin sahibi aslısi ve heyeti içtimaiyemizin unsuru esasiyesi köylüdür. İşte bu köylüdür ki, bugüne kadar nuru maariftin mahrum bırakılmıştır. Binaenaleyh; bizim takibedeceğimiz maarif siyasetinin temeli, evvelâ mevcut cehli izale etmektir. Teferruata girmekten iktinaben bu fikrimi birkaç kelime ile tavih etmek için diyebilirim ki, alehtlak umum köylüye okumak, yazmak ve vatanını, dinini, dünyasını tanıtacak kadar coğrafi, tarihî, dinî ve ahlâki malûmat vermek ve amali erbaayı öğretmek maarif programımızın ilk hedefidir. (Bravo, sadaları)

Efendiler; bu hedefe vusul, tarihi maarifimizde mukaddes bir merhale teşkil edecektir.

Bir taraftan izalei cehle uğraşırken bir taraftan da memleket evlâdını hayatı içtimaiye ve iktisadiyede fiilen müessir ve müsmir kılabilmek için elzem olan iptidai malûmatı amelî bir tarzda vermek usulü maarifimizin esasını teşkil etmelidir.

Efendiler; medeni ve asri bir heyeti içtimaiyenin tariki ilim ve irfanda yalnız bu kadarla iktifa edemeyeceği şüphesizdir.

Milletimizin inkişafı dehası ve bu sayede lâıyk olduğu mertebeye medeniyete irtikası bit-tâbi âli meslekler erbabını yetiştirmekle ve millî harsımızı îlâ ile kabildir.

Bu iptidai ve intihai iki tahsil kademesi arasında, orta tahsiline vücubu tabiidir. Orta tahsilin gayesi memleketin muhtacolduğu muhtelif hizmet ve sanat erbabını yetiştirmek ve tahsili âliye namzet hazırlamaktadır.

Orta tahsilde dahi terbiye ve talim usulünün amelî ve tatbiki olması esasına riayet şarttır. Kadınlarımızın da aynı derece tahsilden geçerek, yetişmelerine atfi ehemmiyet olunacaktır. (Bravo, sadaları ve alkışlar)

Maarif Vekâletimiz 1337 senesinde maarif vaziyetimizi bu nikatı nazara tevcihe sarfı mesai eylemiştir. Vekâlet, teşebbüsât ve icraatı âtiyesine üssülesas olacak programları ihzar ve Meclisi Âlinize takdim ettikçe bunların izah eylediğim nikatı nazara muvafık olarak, kesbi kanuniyet ve meriyet eyliyeceğine ümidim berkemâldir.

Efendiler yetişecek çocuklarımıza ve gençlerimize, görecekları tahsilin hududu ne olursa olsun, en evvel ve her şeyden evvel Tür-

kiye'nin istiklâlîne, kendi benliğine ve ananati milliyesine düşman olan bütün anasır-la mücadele etmek lüzumu öğretilmelidir. (Alkışlar) beynelmilel vaziyeti cihane göre, böyle bir cidalin istilzam eylediği anasırı ruhiye ile mücehhez olmıyan fertlere ve bu mahiyette fertlerden mürekkep cemiyetlere hayat ve istiklâl yoktur. (Bravo, sadaları)

Efendiler! Bir heyeti içtimaiyenin müşterek ve umumi hisleri ve fikirleri vardır. Heyeti içtimaiyelerin kıymetleri, mertebeye temeddünleri, arzu ve temayülleri ancak bu umumi his ve fikirlerin tecelli ve tebarüz derecesiyle anlaşılır. Bir heyeti içtimaiyeyi sevk ve idare eden insanlar için, heyeti içtimaiyenin talii üzerinde hüküm vermek mevkiinde bulunan dostlar veya düşmanlar için miyar, bu heyeti içtimaiyenin efkârı umumiyesinden anlaşılan kabiliyet ve kıymettir. Binaenaleyh milletler efkârı umumiyesini cihana tanıtmak mecburiyetindedir. Bütün cihan efkârı umumiyesine kesbi ittıla ise, esbabı hayatın tanzimi için şüphesiz lâzımdır. Bu hususta ise mevcut vesaitin birincisi ve en mühimi matbuattır. Matbuat, milletin sadayı umumisidir (Şiddetli alkışlar) bir milleti tenvir ve irşatta, bir millete muhtacolduğu gıdayı fikriyi vermekte, - hulâsa bir milletin, hedefi saadet olan istikameti müşterekede yürümesini teminde, matbuat başlı başına bir kuvvet, bir mektep, bir rehberdir. (Alkışlar) Ehemmiyet ve âlviyeti cihanı medeniyette bedahet kesbeden matbuata Hükümetimizin birinci derece atfi ehemmiyet eylemesi; bu hususta sarf edeceği mesaiyi millete ifa ile mükellef olduğu hayırlı hizmetlerin baş tarafına koyması Meclisi Âlinin katiyetle talebedeği hususattandır. (Alkışlar)

Umuru Şer'îye Vekâletimizin bir senelik mesaisini kemâli ehemmiyetle tetkik ettim. Muhasalayı şayanı takdir, buldum. Teşekkür ve tebrik ederim. Umuru şer'îyenin temsiyeti hakkında noktai nazar serdine esasen mahal yoktur. Çünkü bu husus nusus kuraniye ile hâsıdır. Yalnız vâridi hatır olan bir noktai söylemeden geçemiyeceğim.

Efendiler! Camilerin mukaddes mimberleri halkın ruhani, ahlâki gıdalarına en âli, en feyz yaz membalardır. Binaenaleyh camilerin ve mes-

çitlerin mimberlerinden halkı tenvir ve irşadedecek kıymetli hütbelerin muhteşemiyatına halkça ıttıla imkânını temin Şer'îye Vekâleti Celîlesinin mühim bir vazifesidir. (Şiddetli alkışlar, bravo sedaları)

TUNALI HİLMİ B. (Bolu) — Allah razı olsun!

GAZİ MUSTAFA KEMAL PAŞA (Devamla) — Mimberlerden halkın anlayabileceği lisanla ruh ve dimağa hitabolunmakla ehli islâmın vücudu canlanır, dimağı saflar, imanı kuvvetlenir, kalbi cesaret bulur. (Alkışlar)

TUNALI HİLMİ B. (Bolu) — Yaşa Ulu Gazi!...

GAZİ MUSTAFA KEMAL Pş. (Devamla) — Fakat; buna nazaran hütebayı kiramın haiz olmaları lâzımgelen evsafı ilmiye, liyakati mahsus ve ahvali âleme vukuf, haizi ehemmiyettir.

Bütün vaiz ve hatiplerin bu ümniyeye hadim olacak surette yetiştirilmesine Şer'îye Vekâletinin sarfı makderet edeceğini ümid ederim.

Evkaf mesailine gelince : Malûmdur ki : Evkaf, memleketimizin mühim bir servetini teşkil eder. Bu servetten millet ve memleketi hakkiyle müstefidedebilmek için Şer'îye Vekâletiyile beraber bütün Heyeti Vekilenin ve hattâ Meclisi Âlinin bu hususu ehemmiyetle tetkik ile bu büyük müessesenin harabiden vikayesini ve memlekete semerebahş bir hale vaz'ını temenni ederim.

Efendiler! Evkafın hikmeti mevzuu nazarı dikkate alınca : Bunun müessesatı diniye ile beraber hizmet ve muaveneti içtimaiyeyi istihdaf eylediği tahakkuk eder. (Pek doğru, sedaları)

Vakıfların; imarethaneler, bimarhaneler, hastahaneler, misafirhaneler, kütüphaneler, kervansaraylar, hamamlar, çeşmeler, mektepler, medreseler ve sair irfan müesseselerine şâmil bulunmuş olması evkaf meselesinin hallinde riayeti elzem olan esasatı göstermektedir. (Pek doğru, sadaları)

Efendiler! Bu sene münasebatı hariciyemiz netayici itibariyle bizce, hayırlı birçok vekayı ile memlûdur.

Umumiyetle münasebatı hariciyemizi iki kısma ayırmak kabildir: Rusya ve Şark devletleriyle, Garp devletleriyle.

Rus Şûralar Cumhuriyetiyle mevcut münasebat ve revabıtı hasenemiz bu geçirdiğimiz se-

ne zarfında, en mükemmel bir surette inkişafında devam etmiştir. (Alkışlar) 16 Martta Moskova'da bir muahadenet muahedenamesi aktettik. Bu muahede ile, enperyalizminin savleti ihtiraskârisine hedef olan iki devlet arasında avamili tabiiyeden mutahassıl tesanüt, bir şekli hukuki ile de tesbit edilmiş oldu. Yakında umuru iktisadiye ve ticariye ile şehbenderlik mesailini tanzim edecek olan mukavelâtın da akdi müssamemdir.

Türkiye - Rusya muahedesini, Rusya'nın mütefikleri olan diğer devletlerle yaptığımız mesut muahedatın birincisidir.

Azarbeycan, Gürcistan, Ermenistan, Sovyet Cumhuriyetleriyle Moskova muahedenamesi esasları dairesinde, Kars'da 13 Teşrinievvel tarihli muahedenameyi akdettik.

Bu muahede ile Şarkta hukuki bir şekil alan vaziyeti fiiliyemizde Sevr Muahedenamesinin gayrikabili tatbik olduğunu gösteren vekaiden biridir. (Şiddetli alkışlar)

Ermeni meselesi denilen ve Ermeni milletin menafii hakikiyesinden ziyade cihan kapitalistlerinin menafii iktisadiyesine göre halledilmek istenilen mesele, Kars muahedesiyile, en doğru sureti hallini buldu. (Alkışlar) Asırlardan beri dostane yaşayan iki çalışkan halkın revabıtı hasenesi maalmemnuniye tekrar teessüs etti.

Ukrayna Sosyalist Sovyet Cumhuriyeti ile de 2 Kânûnusanide, Ankara'da, yine Moskova muahedenamesi esasatı dairesinde, bir muahede akdettik. Bu muahedenameyi akdetmek üzere, şehrimize gelen fevkalâde murahhas ve kıymetli asker; (Fronze) yoldaşın pek samimî ve dostane etvar ve afaliyle, aramızda ne kadar iyi tesirat ve hâtırat bırakmış olduğunu zikretmek isterim. (Alkışlar)

Kars Muahedenamesi ahkâmına tevfikân, tarafeyni âkıdeyn arasında ticari ve iktisadi münasebatın tanzimi ve bir konsolosluk mukavelesini akdi için, Tiflis'e bir heyeti murahhasa gönderdik. Bu heyet elyevm Azarbaycan, Gürcistan ve Ermenistan cumhuriyetlerinin murahhaslarıyla müzakerattadır. Tarafeynin menafiiine muvafık mukarrerat ittihaz edilerek, müzakeratın yakında hüsnü hitama ermesi memuldür.

Rusya Şûralar Cumhuriyetinin kıymetli mümessili olarak, Ankara'da bulunan Aralof yol-

daşın... (Alkışlar) Büyük Millet Meclisine hitaben gönderdiği mektup münderecatında, memleketimiz hakkında beslediği hâr ve sanimî hissiyata muttali oldunuz.

Azərbaycan Sovyet Cumhuriyetinin sevimli mümessili İbrahim Abilof Beyi ise... (Alkışlar) geçen yazdan beri Ankara'da, aramızda görmekle mahzuzuz. Rusya Sovyet Cumhuriyetine müttefik devletlerden Buhara Halk Sovyet Cumhuriyeti de Ankara'ya kaasitlar göndererek, mevcut ravabıtı muhedenetin (alkışlar) şeklen de tesbitini arzu etmiş, bu arzusun ifasına tarafımızdan meserretle şitabolunmuştur.

Buhara'ya bugünlerde mühim ricalimizden bir zatın tahtı riyasetinde bir heyeti sefaretimiz gitmek üzeredir.

Rusya Şûralar Cumhuriyeti ve müttefikleriyle en iyi münasebatı tesis ve hüsnü idame ettiğimiz gibi bizimle hemhal ve hemderdolan Şark İslâm devletleriyle de revabıtı mevcudei hasenenin takviyesini bir gaye ittihaz eyledik. (Alkışlar)

Bu gayeye doğru yürürken, ilk muahedenamayı Afganistan Hükümeti İslâmiyesiyle 1 Martta Moskava'da akdettik. (Alkışlar) Bu muahedenamenin tatbikatından olmak üzere, Afganistan geçen yaz Ankara'ya bir heyeti sefaret gönderdi. Bu kardeş devletin sefiri Sultan Ahmed Han.. (Alkışlar) Ankara'da cümlemizin mahbubu kulubüdüdür. Afganistan'da bir mümes-silimiz mevcuttur. Namdar ricalimizden birinin tahtı riyasetinde bir heyeti sefaret dahi bu gün de Kâbil'e müteveccihen yola çıkmak üzeredir. Şevketlü Emiri Afgan Hazretleri tarafından Büyük Millet Meclisi Reisine hitaben bütün Türkiye halkına gönderilen necâbet ve samimiyetle müzeyyen namei girambahai emaret penahi - ki: Birkaç gün evvel huzurunuzda okunup müttefik ve hâretille alkışlanmıştı - Afganistan'la Türkiye arasında mevcut revabıtı uhuvvetkâranevi bir kat daha tahkim eylemiştir

İran Hükümeti İslâmiyesiyle de cayigir bulunan münasabatı hasenei hem civariyi takviye ruhbei amâlimizdir. İran Devleti fahimesi tarafından Ankara'ya bir sefirin izam edilmiş olduğunu haber aldık. Sefirin vürudunda tah'imi revabıtı mâruf bülümle tedabirin tarafımızdan dahi ittihaz olunacağı şüphesizdir. (İnşallah sadaları)

Elhasıl Rusya ve Şark devletleriyle revabıtımız bugünkü münasebatı cihanın iktisadi ve siyasi vaziyetinden doğan gayrikabili tağyir birtakım avamili tabiiyenin tahtı tesirinde, cümlemizin menafi ve makasidına uygun bir tarzda inkişaf ve iktisabı rasanet etmektedir. (Sürekli alkışlar)

Bu geçen sene Garp devletleriyle olan münasebatımızda dahi evvelki seneye nispetle, bazı hayırlı vakıaları kaydedebileceğiz.

Efendiler! Memleketimizin gerek siyaseten, gerek iktisaden hükmü idamını ilân eden Sevr Muahedesinin tatbikine mümanaat etmek üzere, milletimizin girişmeye mecbur kaldığı mücehdâtı azim perverane karşısında o muahedenin bize cebren kabul ettirilemeyeceğini birçok kanlı mücadelelerden sonra anlıyan İtilâf Devletleri bizi Londra'ya davet etmişlerdi. Pek az bir zaman evvel bâgi addedilen Hükümetimizin böyle bir konferansa resmen davet edilmesi milletimiz hesabına kaydedilecek bir muvaffakiyeti siyasiyedir. Bu davet Sevr Muahedesinin fiilen ve hükmen yok olduğunu göstermesi itibariyle de, giriştiğimiz bu mücadele yolunda muvaffakiyetle katolunmuş bir merhaledir. Misakı millimiz dâhilinde akdedilebilecek bir sulhu imzaya hazır olduğumuzu bütün cihana göstermek maksadiyle iştirak ettiğimiz bu konferanstan hiçbir netice çıkmadı. Londra Konferansı müzakeratı esnasında ne kadar itilâf perverane hareket ettiğimiz cümlelerin malûmudur. Belki, meseleyi silâh kuvvetiyle halledebileceğini zanneden Yunanistan itilâf perverliğe yanaşmadı. (Kahrolsun sadaları)

Geçen sene Fransızlarla mübadelei üsera hakkında iptidar ve hüsnüsuretle intacedilen müzakerat Ankara'da akdedilen Türkiye - Fransa İtilâfnamesine münceer oldu.

Efendiler; bu mukavelelerin umumi ve esasi bir ehemmiyeti vardır ki : O da bununla bizzat Sevr Muahedesini vücuda getiren zümrei itilâfiyenin en mühim bir rüknü olan Fransa'nın muahedei mezkûrenin kabiliyeti tatbikiyeden mahrumiyetini fiilen ve hukukan kabul etmiş olmasıdır. (Alkışlar) Bu mukavele ile yüksek bir kıymeti mâneviyeyi haiz birtakım hukukumuzu istihsal eylemiş olmakla beraber, vatanın aziz bir parçasını da istihlâs etmiş olduk. Üç seneden ziyade imtidadeden bir iftiraktan sonra,

maderi vatana kavuşan bu mıntakanın sahibi hakikisine iadesini kabul edemiyen bâzı düşmanlarımız oralarda, iğtişâş çıkarmaya uğraştılar fakat; sarf ettikleri faaliyet tamamen boşa çıkmıştır. Teslim ve tesellüm bir intizamı tam ile iera ve itîmam edilmiştir. Ankara mukavelesini mütaakıp Fransa Cumhuriyeti ile Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti arasında münasebatı siyasiye teessüs etti. Ve hükümetimizin mümessili Paris'e gönderildi.

İngilizlerle bugüne kadar aramızda cereyan eden yegâne müspet vakıa, kendileri tarafından tevkif edilip Malta'ya sevk edilmiş bulunan vatanşahlarımızı kurtarmaktan ibaret kalmıştır.

İtalya Hükümeti her ne kadar Ankara'ya bir memur göndermiş ise de mumaileyh müspet müzakerede bulunmak salâhiyetinden mahrum idi.

Efendiler; geçen senenin vakayiini temhid ederken, siyaseti hariciyemizin ana hatlarını da bir dereceye kadar irae eylemiş olduğumu zannediyorum. Bu hatlar, basit, müstakim ve bârizdir.

Siyaseti dâhiliyemizde olduğu gibi siyaseti hariciyemizde de umdei esasiyemiz misakı millî mevaddından ibarettir. (Alkışlar) Ve misakı millîyi kabul ederek, maddiyat ve mâneviyat sahasında istiklâli tammımızı tasdik edenleri derhal dost telâkki ediyoruz. Tam ve hakiki, istiklâlimizi açık ve samimî en evvel teslim ederek, bize yed-i muhadenetini uzatan Rus Şâralar Cumhuriyeti ile revabıtı uhuvvetkâranemizin tahkimi siyaseti hariciyemizin esasıdır. (Sürekli şiddetli alkışlar) (Çok doğru, yaşasın dostlarımız sadaları)

Bu esas istiklâli tammımızı tasdik edecek her hangi bir devletle teedidi münasebat etmemize bittabi mâni teşkil etmez.

Efendiler! Siyaseti hariciyemizde âhar bir devletin hukukuna tecavüz yoktur. Ancak hak-kımızı, hayatımızı, memleketimizi, namusumuzu müdafaa ediyoruz ve edeceğiz. (Hay, hay sadaları ve şiddetli alkışlar)

Medeniyeti hazırai beşeriyenin münasebatı beyneddüvelde ortaya attığı ve en ulvî, necib âmâl ve efkârın bir züptesi demek olan «Her milletin kendi mukaddesatına kendisinin hâkim olması» hakkını biz yer yüzünde yaşıyan milletlerin cümlesi için tanıyoruz, bizim de bu hak-

kımızın bilâkayduşart tanınmasını taleb ediyoruz.

Bu meşrû ve muhik talebimizi tanımamak yüzünden akan ve akacak olan kanların mesuliyeti şüphesiz müsebbiplerine râcidir. (Kahrolsun müsebbipleri sadaları) Bizi dâvayı millîmizi takipten yıldırarak hiçbir vasıta, hiçbir kadret mutasavver değildir. (Alkışlar) Millî dâvamız bizim hayatımızdır. Hayatına suikast edilen en zayıf mahlûkatın bile bu kasta karşı isyan ve nefretle son nefese kadar kendisini müdafaa çalışmasından daha tabii bir şey yoktur. (Bravo sadaları) Kaldı ki: Bizim milletimizin azim ve imanında ve mücadele kabiliyet ve kudretinde zerre kadar zaaf yoktur. (Yoktu sadaları) Bilâkis; her geçen gün mevcut salâbet derecesini taz'if etmektedir. (Şüphesiz sadaları) Memleketimizin iktisadi menabii bütün dünyanın hırslarını celbedecek feyz ve servete maliktir. Halkımızın çiftçi olması, topraklarımızın dünyanın en bereketli topraklarından bulunması maddi hayat için hiçbir endişeye mahal bırakmamaktadır.

Ordumuz her gün bir kat daha tekemmül etmekte, hayat ve istiklâli millet ve memleketi emniyetle müdafaaı tekeffül eylemektedir. (Alkışlar)

Düşmanlarımız bizi, tedabiri zecriye tatbik edecekleri tehdidi ile, istiklâlimizi müemmin olmayan şartlar dâhilinde sulh yaptırmaya mecbur edebileceklerini zannediyorlarsa bunda çok aldanıyorlar. (Alkışlar) Düşmanlarımız Türkiye halkının mukaddesatını müdafaa için, giriştiği harbde yorgun düştü zannediyorlarsa bunda çok aldanıyorlar. (Alkışlar, aslâ sadaları)

Düşmanlarımız, bizi, evvel ve âhâr esarete giriftar edebilecek şurut ve kuyudu reddetmekte tereddüt göstereceğimizi zannediyorlarsa bunda çok ve çok aldanıyorlar. (Sürekli alkışlar) Düşmanlarımızın bu zununu batımadan henüz kurtulamamaları, hâlâ hakikatten gafil bulunmalarıyla kabîlîtefsirdir.

Efendiler! Bilirsiniz ki, hututu esasiyesi bütün cihan nazarında malûm olan millî dâvamızı Avrupa'da müdafaa etmek ve muvacehei beşeriyette bu dâvayı bir daha teyit ve ispat eylemek üzere Hariciye Vekilimiz İstanbul üzerinden Avrupa'ya gönderilmiştir.

Efendiler! İstanbul, Cenabı Peygamberin bizzat alâka gösterdiği, Eba Eyyubi Ensari Ha-

İd Hazretlerinin on dört asırdan beri meşhedinin temas ve nezareti mânevîyesi altında tuttuğu bir şehirdir. Beş asır müddet Türkiye'nin makarrı hükümeti olmuş bir şehirdir. (Yine olacaktır sadaları) Milletimiz bu şehri dîlârada beş asır makamı muallayı hilâfeti muhafaza etmektedir.

İstanbul şehri, milletimizin nâmütenahi mesai ve fedakârlığı muhassalasının tecelligâhıdır. Fîlhakika; milletimizin maddi ve mânevî varlığını ilâ eden âbidat ve müessesat ve âsarı medeniye İstanbul'da tekâsûf ettirilmiştir.

Milletimiz memleketin heyeti umumiyesi zararına olarak, bütün varını yokunu, en büyük gayret ve himmetlerini kalbgâh telâkki ettiği bu şehre ibzal ve hattâ israf eylemiştir. Binaenaleyh İstanbul bizce çok kıymetlidir, çok ehemmiyetlidir. Bunun içindir ki; İstanbul şehrinin emniyetini her türlü haleden mâsûn bulundurmak umdei asliyesi Misâkı Millîmizin dördüncü maddesinde en kuvvetli prensiplerimizden birini teşkil etmektedir. (Alkışlar) Bugün düşman işgali altında bulunmak felâketiyle gıryan olan bu talîhsiz şehir halkının, bu bizim aziz kardeşlerimizin dâvayı millîye olan alâka ve rabıtalarını ve Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümetine kalbî sadakatlerini hiçbir kuvvetten yılmıyarak, izhar ve ispatla gösterdikleri maddi ve bîlhassa mânevî fedakârlığı lisanı takdir ile yâdedirim... (Alkışlar)

Bu kıymetli kardeşlere içinde bulundukları nekbet eyyamının, uzak olmıyan istihlâs günleri karşısında ebediyen mahkûmu üful olacağını hatırlatırım. (İnşallah sadaları) Bu noktada bir lâhza tevakkufa mecburum. Zira, bütün millete, bütün cihana bir hakikati katıyeyi bildirmek lüzumunu hissettim.

Efendiler! Büyük Millet Meclisi Hükümeti Türkiye'nin ve Türkiye halkının baka ve istiklâlini temine çalışıyor. Çünkü Türkiye'nin sahibi aslisi, sahibi meşru ve hakikisi olan Türkiye halkının arzu ve iradei katıyesi bu yoldadır. (Hay, hay sadaları) bu idarei âliyei milliyenin hilâfında harekete cüret ve tasaddi edenler millete karşı âsi, bâgi, haindirler. (Bravo sadaları ve alkışlar) bu gibi günahkârlar evvel ve ahir iradei milliyenin tecellîi adaletinden kurtulamazlar. (Bravo sadaları) binaenaleyh; İstanbul'da bâzı ricâlin ve sarayın Türkiye Büyük

Millet Meclisinin vaziyet ve mesaisini ihlâl ve işgalden mücanebet eylemelerine intizar olunur. (Bravo sadaları)

Efendiler! Dâvayı millîmize taallûku itibarıyla bugünkü vaziyetimizle alâkadar bulunan Balkan Hükümetinden da biraz bahsetmek isterim. Bugünkü siyaseti umumiyei cihanın tesirâtı altında Bulgaristan Hükümetinin sâkit ve hareketsiz kaldığı görülüyor. Fakat; Bulgar halkının, menafii hayatiyesinin Türkiye ile müşterek olduğunu takdir ettiğine eminim. Bulgaristan'ın evvel ve âhir bu alâkanın icabatına tevessül eyleyeceğine kanaatim vardır. Türkiye dostluğunun kendilerine temin edeceği menafii azîmeden Bulgarların gafil kalacağı zannedilemez.

Arnavutluk Hükümetine gelince : Bu hükümeti İslâmiye halkıyla asırlarca beraber yaşadık. Uzun zamanlar kendileriyle tevhidî hayat ve mukadderat eyledik. Bu dindaş halk ve Hükümeti dahi muhafazai mevcudiyet ve temini sadetinin merbut olduğu noktai hakikiyeyi takdir edecektir. Bugünkü müşkül vaziyetlerinin tevlideylediği elim mecburiyetlerden kurtulmak tedabirine tevessül edilecektir. Bunu kaviyen ümidederim.

Harbi Umumiden sonra Yugoslavya Devleti şekline inkilâbeden eski Sırbistan'da mühim bir İslâm kütlesi mevcuttur. Bundan başka bu devletin menafii hayatiyesiyle alâkadar hedefler vardır ki, bu hedefler, bugün bize mütecaviz düşmanın elindedir. İşte bu noktalar şayanı tetkik bir vaziyet teşkil etmektedir. Bu hükümet dâhilinde bulunan dindaşlarımızın bugünkü vaziyetimize alâkasız ve seyirci mevkiinde kalmakta devam edecekleri zannedilemez.

Efendiler! Mesaili hariciye hakkındaki beyanatımı itmam için cümlelizce mesmu ve mahiyetleri az - çok malûm bulunan birkaç umumi vakıai siyasiyeyi yalnız hatırlatmakla iktifa edeceğim.

Teslihatı Bahriyenin tahdidi, İngiltere - Japonya ittifakının feshi, Çin'de açık kapı siyasetinin takriri mesailini halletmek üzere vukubulan Washington konferansı; Amerika - İngiltere - Japonya ve Fransa arasında dörtler ittifakını tevlidetti.

Çin'de bilecümle devletlerin serbestîi ticaretinin ilânı dikkate şayan bir nokta teşkil eder. Bununla Avrupa devletlerinin aksayı şarkta

şimdiye kadar takibettikleri mıntakai nüfuz ve istilâyı arazi siyasetlerinden feragat eyledikleri anlaşılıyor. Şarkı karpide dahi aynı siyaseti takibe karar vermekten daha doğru bir yol olmaz.

(Kan) da akdolunan konferans Avrupa'nın tamir ve ihyası namını verdikleri meselenin halini ve İngiltere ile Fransa arasında mevcut bazı mesailin bertaraf edilmesini istihdaf ediyor. Fakat; Fransa Cumhuriyeti Başvekili Mösyö Briyan'ın istifaya mecbur olmasıyle Konferans hitama ermeden dağıldı. Bu tamir ve ihya meselesinin ortaya atılmasında İngiltere'de mevcut milyonlarca işsiz amelenin tesiri azîmi muhakkaktır. Bu işsizliğin tevliedettiği buhran sebebiyle İngiltere açık pazarlar temini mecburiyetindedir. Bunun için İngiltere'nin derhal düşündüğü Almanya ve Rusya sahaları olmuştur. Binaenaleyh Almanya'nın ve Rusya'nın iktisadi vaziyetleri ve bu vaziyetlerle İngiltere'nin tesis edebileceği alâkalar ve bu alâkaların tevliedebileceği siyasi münasebetler başbaşa mütâlâya şayan mesailirdir.

İngiltere'nin Almanya'dan istifade mecburiyeti, Almanlar lehinde tecili düyun meselesini tevliedetti. Bundan da (İngiliz, Fransız teminat ahitnamesinin) yapılması lâzımgeldi. Tecili düyun meselesi tamamen netayici katiyeye iktiran etmiş sayılamıyacağından Cenova Konferansına talik edilmiştir. Cenova Konferansını zaten (Kan) konferansı tevliedetmiştir.

Mart iptidasında içtima etmek üzere davet olunacağı söylenmiş olan bu konferansa - Türkiye haricolmak üzere - bütün Avrupa devletleri davet olunmuştur... Türkiye'nin iştirak ettirilmesi için Paris mümessilimiz vasıtasıyla teşebbüsatta bulunduğumuz gibi, dostumuz Rus Şûralar Cumhuriyetinin de bu bapta teşebbüsü vukubulmuştur... Amerikalılar iştiraki kabul etmemiştir.

Alabildiğimiz malûmata göre İngiltere - Fransa teminat muahedesı esası Almanya tarafından Fransa arazisine bilâtahrik bir taarruz vâkı olursa İngiltere'nin kuvayı bahriye ve berriyesiyle Fransa'ya yardım etmesinden ibarettir.

Efendiler, bu muahede metnindeki (bilâtahrik) kaydı hakikaten mevcut ise, pek ziyade tahvil ve tetkika muhtaçtır. Çünkü dünyada esbap ve eskâli tahrik, tahdit ve tavsif olunmamıştır.

Her hangi bir muamele telâkkiye göre müspet veya menfi tefsire mâruz kalabilir.

Efendiler, son zamanlarda bir (Şark meselesi konferansı) ndan da bahsolundu ve olunmaktadır. Bu konferansın ne dereceye kadar ciddi maksatlarla ve ne vakit vukubulacağı hakkında henüz vüsuka şayan emare yoktur. Şark meselesi konferansının, ordularımızın darülharekâtında akdine intizar olunduğunu kabul etmek en ihtiyatkâr bir telâkki olur. (Bravo sesleri) «Hazır ol cenge eğer ister isen sulhü salâh» hakikatını bir an hatırdan çıkarmamak dâvayı millimizin talebettği farazdendir. Bu noktai nazardan müteyakkız ve müheyya bulunmaktan ibaret olan prensibimize riayete devam edeceğiz, arkadaşlar.

Bütün bu tafsilâttan sonra tarihi millimizin en fedakâr bir unsuru âlisi olan kahraman ordumuzdan bahsedeceğim. (Sürekli alkışlar).

Şark cephesindeki ordumuz birinci millî sene zarfında vatanın kendisine teveih eylediği vazife fedakâriyi ifa ve ikmal etmiştir. Komşu hükümetlerle de arzu olunan şekli dostanede münasebat teessüsetmiş bulunduğundan kemali sükûn ile vazaifi hazariyesini ifaya, talim ve terbiye ile iştigale devam etmektedir. (Var olsun sadaları).

Elcezure cephesiyle merkezde ve memleketin aksamı sairesindeki kıtaatımız vazaifi mevdualarını sükûnetle ifa etmektedirler. Garp cephesine gelince : Geçen sene bidayetinde Birinci İnönü muharebesinden çıkmış bir vaziyette bulunan ordumuz mahiyeti düşmanlarımızca meğhul bir halde olarak, teşkilâtını tevsî ve itmam eyliyordu. Bu esnada, Yunanlılar Londra konferansını zaman kazanacak ve Türkleri iğfal edecek bir vasıta telâkki ederek, harekât mevsimini bekliyorlardı. Mart ortasında harekât mevsimi geldi ve Yunan ordusunun hazırlığı bitti, artık zamana ihtiyaçları kalmamıştı. Mütâazzimane bir surette Londra konferansını bertaraf ettiler.

Martın yirmi üçünde her taraftan taarruza geçerek emperyalistlerin bir büyük müstemleke içindeki harekâtını taklideder bir şekilde vatanımızı istilâyâ bağladılar. (Kahrolsunlar sadaları).

Tumturaklı işaat ile geçen ilk günlerden sonra çetin muharebelere girildi. Binnetice tarihin İkinci İnönü Muharebesi dediği bir

büyük hâdis e vukua geldi. Bu büyük hâdis eyi Dumlupınar'daki harekâtı taarruziye ve muvaffakiyetlerimiz takibeyledi.

İkinci İnönü Muharebesi milletimizin dâvasındaki isabet ve kutsiyeti bütün dünyaya neşretti. Yunan müddeiyatındaki sahtelik de bütün cihanca malûm oldu. Yine İkinci İnönünden sonra Yunanlılar memleketimizi yakmakla, silâhsız ve silâh kullanmıya kudretsiz evlâdımızı öldürmekle cibiliyetlerindeki vahşeti bütün dünyaya ispat eylediler. Bilecik, Bozüyük, Söğüt, Yenişehir yangınlarını ve saymakla bitmiyen ırz tecavüzatını ve katliamları Yunan kumandanlarının emriyle ve sureti mahsusuda teşkil olunan müfrezelerle yaptırıkları, tahkikat neticesinde tezahür ve teyyüdetmiştir.

Yunanlılar meselenin tahmin ettikleri kadar basit olmadığını İkinci İnönü Muharebesinde anladılar. Bunun üzerine umumi seferberlik suretinde esaslı bir surette tedabire tevessül eylediler. Bütün ordularıyla ciddi bir sefere karar verdiler. Bir taraftan bu istihzarat devam ederken, diğer taraftan siyaseten bizi igfale ve gevşekliğe sevk edecek siyasi propagandalar faaliyete getirildi. Yunan Kralı Anadolu'ya geldi. Köyleri ihrak ve ırza tecavüz etmek için emir veren generallerinin yakından kumandasını deruhde etti. (Barbar, sadaları) Yunan seferberlik istihzaratı Temmuz bidayetinde hitam bulmuş ve harekâtı taarruziye başlamıştı. Temmuz evailine kadar bizim istihzaratımız hitam bulmamış idi. Binaenaleyh harekâtımızı ona göre idare etmek icabediyordu.

Yunanlılar harekâta mukaddeme olarak, Afyon, Kütahya ve Eskişehir'i işgal ettiler. Ve bütün dünyaya neşrettikleri işaalarla Türkiye ordularını imha ettiklerini iddia ettiler. Erbabı akıl ve mantığın inanmadığı bu düşman propagandalarına bizzat düşman mahalifinin inanmış olduğu anlaşılmaktadır. Bu kanaat ile devam eden harekâtı askeriye Sakarya melhamesine müncer oldu ki, bunun cereyanı ile düşman ordusunun mağlûbiyeti katîyesini ifade eden neticesi bugün bütün dünyaca malûm bir keyfiyettir.

Büyük mağlûbiyetten sonra kral ve prensler tarafından verilen emirlerle Yunan or-

dusu tekrar ıcrayı vahşete başladı. Bugün bütün dünya, yakılan köylerimizi, tecavüze uğrıyan kadın ve çocuklarımızı ziyaret edebilir. Yunan Prensleriyle generalleri bilhassa ırza tecavüz ettirmekten zevk almaktadırlar. (Kahrolsunlar sadaları) Halbuki bizim milletimizde olduğu gibi bütün milletlerce de ırza riayet mukaddestir.

Düşman mugayiri insaniyet olan tahribat ve tecavüzatın cihan muvacehesinde setr ve inkârı gayrikabil olduğunu görünce, bunları galibin takibatını tas'ibedecek tedabiri askeriye cümlesinden olarak ilân etti. Bu ilânın kimseyi ikna etmediğine şüphe yoktur.

İşte efendiler geçen Mart başında mahiyeti meçhul olan ordumuz bir sene zarfında mütemadiyen tekemmül ve tarakki ederek, mütaakıp ve çetin muharebelerde düşmanı mütemadiyen mağlubeliyerek bugünkü vüs'at ve kıymetine vâsıl olmuştur. (Bravo sadaları) (Alkışlar) Bugünkü kuvvetinin derecesini gelecek hâdisat izah edecektir. (İnşaallâh sadaları) (Alkışlar).

Efendiler ordumuzu yâdederken kuvayı harbiyenin teşkilât ve ihzaratına ve ikmalî nevakısına aidolarak sebk eden mesaiden de bir nebze bahsetmek isterim.

Bilhassa İmalâtı Harbiye fabrikalarının mesaisini takdiratı mahsusa ile zikretmeyi bir lâzimei kadirşinasi addeylerim. Bu son sene zarfında bu fabrikaların nevakısı alettedriç ikmal olunmuştur. Bugün her türlü ihtiyacatın imalî tahtı imkâna alınmıştır. Yeni tesis edilen mermi ve fişenk fabrikalarında külliyyetli miktarda topçu ve piyade cephanesinin ve bombanın ihzar ve imaline muvaffakiyet hâsıl olmuştur.

Ordu saflarına telsiz telgraflarla diğer muhaberei fenîye malzemesi ve edevatı istihkâmiye gibi birçok mevad ilâve olunmuştur.

Elbise ve kundura imalâtı işlerinin dâhile hasrı hususundaki mesaiye devam olunmaktadır.

Bu sene zarfında Anadolu'da bâzı mühim tesisat vücuda getirilmesi mukarrerdir.

İkinci senei millîye zarfında ordunun ahvali sıhhiyesi şayanı memnuniyet bir manzara arz eylemiştir.

Ordu safları arasındaki hastalık derecesi alelâde zamanlarda vukuagelen nispeti tecavüz etmemiştir. Hele emrazı sâriye ve saire ordumuzda meydan alamamıştır. Vukubulan muharebatta

sahra sıhhiye hidematı şayanı memnuniyet bir tarzda cereyan eylemiştir. Millî ordumuzun ilk safhai teşekkülünde cereyan eden Birinci İnönü Muharebesinde ordunun vesaiti sıhhiyesi dört araba, dört sedyeden mürekkep küçük sıhhiye müfrezelerine inhisar eylerken bugünkü ordumuzun kadrosunun talebeylediği miktarda sıhhiye bölükleri seyyar hastaneler ve mecruhin nakliye müfrezeleri teşkil edilerek ihtiyacat ve teşkilâtı sıhhiye ikmal olunmuştur. Bilvesile Hilâliahmer Cemiyeti muhteremesinin mecruhini guzata ifa eylediği hidematı güzideyi takdiratı mahsusa iletezkâra şayan görürüm. (Alkışlar) Müdafaa-i Milliye Vekâletinde faaliyete başlıyan harita dairesi ordunun bilcümle harita ihtiyacını ikmale muvaffak olmuştur. Bundan sonraki mesai ile memleketin daha mükemmel haritalarını ihzar eyliyecektir. Savahilimizin vüs'atine ve vasaiti bahriyemizin fıkdanına rağmen gayyur bahriye zâbitanımız mezkûr hidemat ifa etmektedirler. Orduya ait mâruzatını bitirmeden evvel ihzaratı harbiyeyi müemmin olan tekâlifî milliyeye şitap hususunda bütün halkın ve tabakatı milletin gösterdiği heyecan ve fedakârlığı lisanı şükranla yâd etmeyi vecibeden addeylerim. Tarihî mücahedatımızın en müspet bir mevkii faaliyete sahibolan Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyetinin bu sene zarfındaki mesaiyi milliyesini de takdiratı mahsusa ile yâdeylemeyi bir vazife telâkki eylerim. Bu teşkilâtın dünkü ve bugünkü mesaide olduğu gibi bundan böyle de teceddüdat ve inkişafatı milliyeye hususunda en kuvvetli rehber vazifesini ifa ederek uzviyeti milliyedeki mevkii bülendiyle mütenasip hidemat ifasına muvaffak olacağına itimadım berkemaldır.

Efendiler, Meclisimizin ikinci içtima senesi zarfındaki mesaisini de hulâsaten millete arz eylerim. Bugün âzayı kirama tevzi olunan senelik mesai cetvelinde bu mâruzatımın tafsilâtı mevcuttur. Meclisi Âlinin bir senelik vukubulan içtima miktarı (167) dir. Bu içtimalardan (271) i aleni ve (69) u hafi celse ve (19) u kısmen hafi, kısmen aleni olmak üzere ceman (359) celseyi ihtiva eder. Meclisi Âliye bu geçen sene zarfında (177) lâyiha ve teklifi kanuni birinci içtima senesinden devrolundu. İkinci içtima senesinde de (355) lâyiha ve teklifi kanuni geldi. (10) tane de tezkere ve takrir olarak geldikten sonra kanuniyet kesbetti ki, (542) dir. Bu (542)

lâyiha ve teklifi kanuniden bu sene zarfında (94) ü iktisabı kanuniyet etti. (65) i reddedildi. (30) u Heyeti Vekileye gönderildi. (15) i Heyeti Vekile veya sahipleri tarafından istiradedildi. (18) kadarı aidolduğu kanunlarla tevhid edildi. (6) adedi karar şeklinde kabul edildi ki, ceman (228) eder ki, 1338 senesinde Meclisi Âlice muameleleri ikmal edilen levayih ve tekâlifî kanuniyenin yekûnu budur. (106) lâyiha da encümenlerce muamelesi biterek Heyeti Umumiyyeye mal olmuştur. Mütebaki (208) teklif ve lâyiha encümenlerde kalmıştır ki, bu sene ikmal edilecektir.

Birinci içtima senesinde olduğu gibi ikinci içtima senesi zarfında dahi Meclis âzası bulunan bâzı arkadaşlarımız Meclis haricinde birtakım hidemat ve vazaifi mühimme ifa etmişlerdir. Ezcümle rüfekayı muhterememizden bir kısım elyevm orduların ve kıtaatın başında ve düşman karşısında vazaifi harbiyelerini ifa etmektedirler. Bugün Mecliste bulunan bâzı arkadaşlar dahi bu bir sene zarfında cereyan eden muharebelere bilfiil iştirak eylemişlerdir. Rüfekadan bir kısmı mühim ve siyasi vazaifi hariciye ifası için Şark'a ve Garb'e gönderilmişlerdir. Bunlardan bir kısmı ifayı vazife ile avdet ettiği igbi, bir kısmı dahi henüz mahallerinde çalışmaktadırlar. Tetkikat ve tettebbuatı mahsusa için bir kısım arkadaşlarımız Meclis tarafından aktarı şarkiyeye memur edilmişlerdir. Ve birçok rüfeka muharebelerden sonra Meclis ile ordu arasında vasıtai temas olmuşlardır. Ordunun ahvali hakkında Meclisi haberdar etmişlerdir. Yine bâzı arkadaşlarımız mühim mesailde tahkikata memur edilmişlerdir. Âzalardan bâzıları dahi muhaberat esnasında efkârı halkı haricî muzır propagandaların tesirinden siyanet için ahaliyi tenvir ve irşat maksadiyle dahili memlekette dolaşmışlardır. Ahiren ordunun geri hizmetine nezaret ve muavenet vazifesiyle de bir kısım rüfeka manatıkı muhtelifeye gitmişlerdir. Bunlardan başka Nizamname-i Dahili haricinde teşkil edilen heyetler ve encümenler Meclisteki vazifelerinden başka meşgul olmuşlardır. Birçok rüfekamız muhtelif mintakalarda istiklâl mahkemelerini teşkil ederek büyük bir gayret ve faaliyetle gerek menafii vataniyeyi ve gerek hukuku ahaliyi siyanet için bezli mesai eylemektedirler.

Arkadaşlar, geçen sene bidayetinde (350) âza ile işe başlamıştık. Bunlardan dört zat hasbelicap müstafi addedilmek ve saire suretiyle Meclisten ayrıldılar. Mevcut münhaller sebebiyle usulüne tevfiikan yapılan intihaplar neticesinde sene zarfında aramıza dokuz yeni arkadaş iltihak eyledi. Yine sene zarfında rüfekâyı kiramdan sekiz zat vefat ederek (Allah rahmet eylesin, sesleri) bu mücadelede mukaddese esnasında âzimi dâri cinan oldular; bu suretle üçüncü senei mesaiye (347). âza ile başlıyoruz. Geçen sene Malta'da bulunan arkadaşlarımızın da bu sene bidayetinde aramızda mevcut bulunmalarını bilvesile meserreti mahsusa ile yad eylerim. Sene zarfında vefat eden merhum biraderlerimizin isimlerini de burada teberrüken yad ediyorum. İsmail Fazıl Paşa (Yozgad), Hamza Hayatî Bey (Menteşe), Hasan Tahsin Bey (Mardin), Cemaleddin Çelebi Efendi (Kırşehir), Murad Bey (Kastamonu), Fuad Bey (Çorum), Salâhaddin Bey (İstanbul), Hacı Hayali Efendi (Urfa)....

Bu rüfekâyı kiramla beraber istiklâl uğrunda cephelede ve suvari saire ile şehidolan bilûmum arkadaşlarımızın ruhlarına kaimen fatihalar ithaf edelim.

(Umumen ve kaimen fatiha ithaf olundu.)

Muhterem ve aziz arkadaşlarım: Meclisin ve milletin tesanüdü şüun ve hâdisatın tahmil edeceği fedakârlıkları kabulde göstereceğimiz sevk ve heyecan en son muvaffakiyet için en kuvvetli zımandır.

Efendiler geçen iki senenin tedricî fakat emin semeratını önümüzdeki eyyamı mesai için mikyasa tutarsak neşat ve mazhariyet günlerinden uzaktâ bulunmadığımızı görürüz bu yeni seneye her zamandan ziyade emin, her zamandan ziyade sakin bir vaz'ı vakur ile giriyoruz. (İnşaallah, sadaları)

Füturdan ve keselden mütecerriredolarak giriyoruz. Nihayetsiz bir azim ve imanla mücehhez olarak giriyoruz. Bizim için şûlei hayat ve ensali âtiye için ümidi necat olan mukaddes gayemize, bilââram yürüyeceğiz ve fakat tevfikatı Suphaniye ile behemahal muvaffak olacağız. (Sürekli alkışlar) (Bravo, sadaları)

Ölmez bu vatan farzımahal ölse de hattâ.

Çekmez kürenin sırtı o tabutu cesimi.

(Yaşa, sesleri ve sürekli alkışlar)

TUNALI HİLMİ B. (Bolu) — Paşa, Paşa sen köylünün huzurunda bizim nam ve hesabımıza diz çöktün ve bil ki: Bu köylü kalktı ve bu millet kurtuldu.

5. — MUHTELİF EVRAK

1. — Üçüncü içtima senesinin küşadı münasebetiyle Rusya Sosyalist Federatif Şûralar Cumhuriyetinin Türkiye'de salâhiyettar mümessili Arolof'tan gelen tebrik mektubu.

REİS Pş. — Efendim, Ruznamei müzakeratımıza devam edeceğiz. Rusya ve Azerbeycan Şûralar Cumhuriyetlerinin Ankaradaki mümessillerinin Meclisi Âliye mektupları vardır. Tensip buyurursanız onları, okuyalım.

Türkiye Büyük Millet Meclisine

Türkiye Büyük Millet Meclisinin pek Muhterem Reisi Paşa ve Âzaları Beyler :

Emperyalizme karşı ve itilâf devletlerine satılan hainlere karşı Türkiye'nin istiklâl mücadelesinin üçüncü senei devriyesini idare etmesi dolayısıyla Türkiye halkını sizin şahsınızda tebrik ederim. (Şiddetli, alkışlar)

Türkiye'nin bu kadar ağır şerait altında devam ettirmekte olduğu kahramancasına mücadelesi Türk halkının ruh ve irade itibariyle ne kadar yüksek olduğunu ve Türk'ün istikbalinin parlaklığını bütün vuzuhiyle gösterdi.

Emperyalizmin hâfi ve âşikâr bütün kuvvetlerini defi ve tard için daima silâh elde olarak kendisinin âzım ve kabiliyetni göstermiş olan Türkiye halkı bu defada bütün emperyalist dünyasının üzerine üşüşmesinden dolayı meyus olmadı, kuvvei mâneviyesi kırılmadı.

Bugün Türkiye halkının, Avrupa emperyalistleri tarafından vücade getirilmiş bir kahr ve esaret zinciri olan (Sevr) Muahedelerini parçalaması üç sene oldu. Rençber Türkiye ahalisinin emperyalizmin unsuriyetine karşı «Helmen mübarizen» sadasiyle çıktığı bu kahramancasına hamlesi bütün Şark ve Rusya emekçileri tarafından sevinç ve meserretle karşılandı. (Alkışlar) Ve bütün Şark'ın intibah ve ümidini tazeledi. Müfteris, muhteris, riyakâr ve sürünen yılanlar gibi kurnaz ve zehirli olan emperyalizme, Garbin istilâ siyasetine karşı Türk milletinin ve yiğitçesine hamlesi bütün Şarkta ve Rusya'daki hürriyet ve istiklâl seven istihlâs ateşiyle yanan